

STADSHOLMEN

EKERMANSKA GÅRDEN 1

Ekermans gränd 3–5

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

EKERMANSKA GÅRDEN PÅ ETT FOTOGRAFI FRÅN 1909. DE TVÅ NÄRMASTE HUSEN FINNS FORTFARANDE KVAR. DE LJUSPUTSADE HUSEN I BAKGRUNDEN ÄR NUMERA RIVNA ARBETARBOSTÄDER TILL TANTO SOCKERBRUK. FOTO ATELJÉ LARSSON 1909, SSM C866.

I Tantolundens sydöstra hörn ligger en liten rest av de stora egendomar som borgmästaren Carl Fredrik Ekerman ägde i slutet av 1700-talet. Den bevarade längan består av flera olika delar som byggts vid olika tidpunkter från slutet av 1600-talet fram till 1800-talets början.

Den relativt enkla bebyggelsen ger genom de många om- och tillbyggnaderna en värdefull bild av de gårdar på malmarna som stadens borgerskap skaffade sig under 1700-talet som komplement till sina bostäder inne i staden. De olika byggnadstekniska konstruktionerna som ingår i husen är också av stort intresse som exempel på äldre hantverk och byggnadsmetoder.

Fastigheten Ekermanska gården 1 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området vid Tanto var långt fram i tiden lantligt med ett fåtal hus och gårdar och vidsträckt odlingar. Här låg tullen för resande över Årstaviken och i mitten av 1700-talet anlades ett mindre sockerbruk och senare ett kronobränneri (statligt brännvinsbränneri under Gustav III:s tid) i området. I mitten av 1800-talet började den lantliga miljön förändras när Tanto sockerbruk uppförde sin stora, moderna fabriksbyggnad invid Årstaviken. Arbetsstyrkan uppgick under en period till 300 anställda och bruket var en betydande arbetsgivare. På 1960-talets revs sockerbruket och

FASADEN MOT EKERMANS GRÄND MED DEN VÄSTRA DELEN NÄRMAST. FOTO J. MALMBERG.

ersattes av de karakteristiska, svängda bostadshusen med omkring 700 lägenheter.

När Stockholms stad under senare delen av 1800-talet önskade anlägga parker i innerstaden för att bland annat göra det sanitära läget bättre var Tanto ett av de områden som ansågs lämpligt eftersom den bergiga marken inte lämpade sig särskilt väl för bebyggelse. Tantolunden var den första av dessa så kallade bergsparker och började anläggas 1885. På 1910-talet anlades kolonilotter i anslutning till parken och under krigets nödår odlade de som bodde i närheten bland annat potatis och andra grödor i bergsskrevorna. Allteftersom bebyggdes området och blev ännu livligare när järnvägen drogs fram över Årstaviken, nära Ekermanska gården, i slutet av 1920-talet och Årstabron, ritad av arkitekten Cyrillus Johansson, uppfördes. Under 1930-talets senare del började byggandet av det stora Södersjukhuset som vid invigningen 1944 var Sveriges största byggnad.

HISTORIK

Ekermanska malmgården består av flera byggnadsdelar

och har en komplicerad, och delvis oklar, historia där varje del har tillkommit vid olika tider och senare byggts om ett flertal gånger. Vid en undersökning som gjordes av Stadsmuseet på 1980-talet kunde konstateras att det nuvarande huset består av många olika byggnadsdelar med ett timrat bostadshus i varje ände och vad som en gång har varit flera uthus i mellanpartiet. Möjligen är delar av längan uppförda redan under 1600-talets slut.

Familjerna Ekerman och Gartz

Gården har fått sitt namn av borgmästaren Carl Fredrik Ekerman som var en framstående stockholmare under 1700-talets andra hälft. Genom både arv och egna köp kom Ekerman att äga stora landområden på Södermalm, bland annat det som snart kom att kallas Ekermanska malmgården som han förvärvade omkring 1770. Gårdens tidigare innehavare var tullinspektören Jakob Hagman som bland annat hade en stor tobaksplantage här och 1758 hade fått bygglov för att uppföra en tobakslada.

Ekerman avled 1792, 49 år gammal, och änkan

ETT AV RUMMEN MED ETT ÄLDRE BRÄDTAK. FOTO J. MALMBERG.

Maria Catharina Falck bodde här till sin död 1801. Därefter ärvdes egendomen av sonen Adolf Ludvig som olyckligtvis gjorde konkurs och dog barnlös 1829. Brodern, grosshandlaren Carl Johan Ekerman, tog över men konkursboet, inklusive malmgården, disponerades nu av notarien Carl Johan Gartz och senare av kaptenen vid livregementets grenadjärer, Bengt Gartz. År 1856 köpte denne slutligen Ekermanska malmgården som stannade inom familjen i 40 år, fram till 1 januari 1897 då arvingarna avyttrade den och Stockholms stad tog över. Efter det hyrde staden ut lägenheter och rum till mindre bemedlade familjer ända fram till mitten av 1970-talet när husen inte längre ansågs vara beboeliga. År 1972 brann också en del av taket och förfallet fortsatte, innan bland annat Högalids hembygdsförening började intressera sig för gården och drev frågan om ett bevarande.

Husen under 1700-talet

Carl Fredrik Ekerman hade höga ambitioner med sin malmgård och planerade för både omfattande odlingar och nya hus, men vad som verkligen genom-

fördes är oklart. Brandförsäkringarnas uppgifter om husen är sig lika ända från Hagmans tid och till början av 1800-talet och berättar om en relativt torftig miljö. Den första brandförsäkringen är från 1761 och anger att tomten då bestod av ett hus mot gatan med näver- och torvtak och inrett med tre rum och en ouppvärm� kammare. På gårdens västra sida låg ett stort lider av bräder, troligen sammanbyggt med boningshuset, och på den södra en bjälkkällare med skjul av bräder ovanpå. På tomtens östra sida låg den nybyggda tobaksladan. Högst värde av alltsammans hade dock själva tobaksplantagen som tycks ha tagit upp en stor del av tomten.

Delvis nytt i början av 1800-talet

Ända fram till 1824 beskrivs husen på samma sätt med undantag för att husbeståndet i början av seklet hade utökats med två bodar ”för små kreatur”. År 1824 står rådmannen Adolf Ludvig Ekerman som ägare, Carl Fredriks och Maria Catharinas son, och detta år görs en revidering av beskrivningen i brandförsäkringen, eftersom större förändringar har

EN AV PARDÖRRARNA MOT GÅRDEN MED SIN TYPISKA UTFORMNING FRÅN 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.

VINDSKAMMAREN MED ÄLDRE BRÄDTAK OCH KAKELUGN FRÅN 1800-TALET SOM SENARE HAR INRETTS MED JÄRNSPIS. FOTO J. MALMBERG.

gjorts. Enligt beskrivningen har det gamla boningshuset nu byggts ut till två hus – eller ersatts med nya hus – med olika takhöjd, tegeltak och ”åtskilliga rum och lägenheter”. Tobaksladan är riven och ersatt av ett stort vagnshus. Sammanbyggt med de båda husen mot väster nämns dock fortfarande det gamla portlidret som nu också innehåller några uthus. I en fastighetsvärdering från 1813 – då förändringarna uppenbarligen redan var gjorda – finns mer utförliga uppgifter som bland annat nämner att bostadshuset hade åtta rum på bottenvåningen och fyra på vinden. Markerna, som vid den här tiden sträckte sig ända bort till nuvarande Södersjukhuset, hade en trädgård med hundratals buskar och träd, växthus, tobaksodlingar, ett stort stall och flera fähus.

1869 års brandförsäkring

Kaptenen Bengt Gartz lät 1869 göra en ny beskrivning av husen inför brandförsäkringen med bland annat mer detaljerade uppgifter om husens fasta inredningar. Här beskrivs en lång länga med hus utmed nuvarande Ekermans gränd. Längst i väster låg en inkörspport med gatstensbeläggning, vagnshus, stall för tre hästar och fähus för fjorton kor. I vinkel söderut mot trädgården fanns svinhus, utedass, bodar och ett mindre bostadshus. Väster om inkörspporten låg de två äldre bostadshusen och väster om dessa några större och mindre bodar. Av dessa hus är de två bostadshusen mot gatan och inkörsporten det enda som finns kvar.

Det västra av de båda husen hade enligt beskriv-

ningen brutet tegeltak, oljemålad fasadpanel och murade, putsade gavlar. Från gårdssidan fanns två entréer med förstugor till de fyra rummen som alla hade kakelugnar, pappspända tak, tapetserade väggar och i några fall även bröstpaneler. I köket fanns murad spis, järnspis och tre väggfasta skåp. På vinden fanns två rum med kakelugnar och mot gården tre takkupor.

Den östra byggnaden hade också oljemålad panel men ett tegeltäckt sadeltak. Invändigt gick en förstuga rakt genom huset och i övrigt innehöll bottenvåningen tre rum med kakelugnar och ett utan. Väggarna hade tapeter och taken var pappspända. På vinden fanns bara ett inrett rum med kakelugn.

På flera sätt är dagens byggnader möjliga att känna igen i dessa beskrivningar, både ut- och invändigt. Fasadpanel, takformer och -material, en stor del av planlösningen och flera inredningsdetaljer är bevarade och ger en uppfattning om hur husen såg ut i äldre tider. Längst mot väster finns också spår efter den gamla stenlagda körporten även om den i dag inte fungerar som genomgång i huset.

Upprustning och renovering

I början av 1980-talet var Ekermanska gården i det närmaste fallfärdig efter att ha varit obebodd ett tiotal år och ett stort renoveringsarbete sattes i gång med hjälp av Stadsmuseet. En noggrann dokumentation gjordes där man hittade både spår efter äldre väggfärger och tapetrester, bland annat från 1700-talet. Vid arbetet byttes bland annat ruttna golvbjälkar och annat timmer ut mot nytt virke. Den yttre panelen byttes också delvis. En kakelugn från 1700-talet deponerades ur Stadsmuseets samlingar. Ambitionen var inte att återskapa ett enda tidsskikt och därför finns i dag rester från olika tiders insatser som alla bidrar till att berätta om husets historia. Stadsholmen övertog fastigheten 2007.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden består av en lång länga med nio fönster och två entréer utmed Ekermans gränd. Fasaden är klädd med locklistpanel på svartstruken naturstensgrund och avslutas uppåt av en profilerad taklist. Taket har enkupigt tegel och flera skorstenar, tre

med så kallad dansare, vanliga i slutet av 1800-talet. Den västra delen har putsade gavlar. Mot gatan och gården finns flera entréer, några med pardörrar från 1700-talet och en med farstukvist och snickarglädje.

Interiör

Dagens planlösning motsvarar hur den såg ut 1869 efter en rekonstruktion som gjorts av Stadsmuseets antikvarier på 1970-talet utifrån brandförsäkringen. Hur den har sett ut tidigare är oklart. Den västra delen av längan är i dag den mest välbevarade delen med flera inredningsdetaljer som halvfranska trefyllningsdörrar, dörrfoder och i viss mån även fönsterfoder som kan vara från 1700-talet. Här finns också panelade innertak med snedställd bräda och en mönstrad, flerfärgad kakelugn från 1700-talet, deponerad från Stadsmuseets samlingar. Längst mot söder ligger det gamla köket med spis med murad kupa, fungerande bakugn och en senare insatt järnspis. Väggarna är delvis brädklädda och stänkmålade på äldre vis. Husets nordöstra del präglas mer av senare tiders linoleummattor och nytillverkade, profilerade dörr- och fönsterfoder. Här finns dock bland annat en vit kakelugn av sen 1800-talstyp.

Vinden över den västra delen består av två äldre vindskammare med ett stort vindsutrymme emellan inrett i mitten av 1900-talet. Kamrarna är enkelt inredda och i den norra finns en vit 1800-talskakelugn med en senare insatt järnspis.

Trädgården

Av trädgården som hörde samman med Ekermans omfattande egendomar finns i dag bara en rest kvar. Framför allt är det framdragningen av järnvägen som både på 1920-talet och i början av 2000-talet har naggat den i kanten och satt den nuvarande gränsen mot söder. Här finns ändå kvar några stora äldre träd som ek, lind och ask. I rabatterna växer bland annat kryddörter och växter av äldre sort som rosor, riddarsporre och olika lökväxter. På tomten finns även bärbuskar, syrener och gullregn.

Lusthuset som står på platsen i dag kommer ursprungligen från den Malmqvistska malmgården som fram till mitten av 1960-talet låg vid Torkel Knutssonsgatan. Vindflöjeln på taket anger att det är byggt 1761.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.